

Özgeciliğin Ortaya Çıktığı Durumların Değerlendirilmesi

Evaluation of Situations Where Altruism Occurs

Zeynep BAŞERER BERBER¹

Öz

Özgecilik, başkalarının refahı, ihtiyaçları ve mutluluğuyla ilgilenme ve onlara yardım etme eğilimidir. Bir başka deyişle özgecilik, bireyin kendi çıkarlarına göre hareket etmesinden ziyade genellikle başkalarının refahına odaklanması ve onlara yardım etme arzusuyla hareket etmesidir. Özgecilik; empati, cömertlik, yardımseverlik, paylaşma ve hoşgörü gibi olumlu sosyal ve duygusal niteliklerle ilişkili bir kavramdır. Bu nedenle başkalarının ihtiyaçlarına duyarlılık göstermek, başkalarının acılarını hafifletmek ve toplumsal dayanışmayı teşvik etmek için çeşitli şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Ancak özgeciliğin her bireyde somut bir şekilde ortaya çıkması farklı durumlara bağlı olmakta ve bu da kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Yapılan bu çalışma ile özgeciliğin hangi durumlarda ortaya çıktığını değerlendirmek amaçlanmıştır. Derleme niteliği taşıyan bu çalışma ile özgeciliğin ne olduğu, bireylerde özgeciliğin nasıl geliştiği ve gelişimini etkileyen faktörlerin neler olduğu üzerinde durularak özgeciliğin bireylerde ortaya çıktığı durumlar örneklerle detaylandırılmıştır. Yapılan çalışma ile özgeciliğin bireyler ve toplumlar için nasıl kullanılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Çalışmada insanların duygusal, sosyal ve toplumsal bağlantılarını güçlendirmek, toplumsal refahı arttırmak, sosyal adalet ve eşitliği sağlamak adına özgeciliğin ortaya çıktığı durumların (genetik faktörlerden sosyal yaşantının her alanına kadar -bilişsel, dinsel, kültürel, çevresel, iletişimsel alanlar... gibi) etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Özgecilik, Özgeci Davranış, Yardım Etme Davranışı, Karşılıksız Yardım

Abstract

Altruism is the tendency to care for and help the welfare, needs and happiness of others. In other words, altruism is when an individual generally focuses on the welfare of others and acts with the desire to help them, rather than acting in his own interests. Altruism is a concept associated with positive social and emotional qualities such as empathy, generosity, helpfulness, sharing and tolerance. Therefore, it can occur in various ways to show sensitivity to the needs of others, to alleviate the suffering of others, and to promote social solidarity. However, the concrete emergence of altruism in each individual depends on different situations and this varies within itself. This study aimed to evaluate in which situations altruism occurs. This compilation study focuses on what altruism is, how altruism develops in individuals, and the factors affecting its development, and the situations in which altruism occurs in individuals are detailed with examples. The study emphasized how altruism should be used for individuals and societies. The study concluded that situations in which altruism emerges (from genetic factors to all areas of social life - cognitive, religious, cultural, environmental, communicative areas, etc.) are effective in strengthening people's emotional, social and community connections, increasing social welfare, and ensuring social justice and equality.

Keywords: Altruism, Altruistic Behavior, Helping Behaviour, Unrequited Aid

¹ Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Oltu Beşeri ve Sosyal Bilimler Fakültesi, zeynep.baserer@atauni.edu.tr,
<https://orcid.org/0000-0002-5422-8532>

Makale Türü/Article Type: Derleme Makalesi/Review Article

Geliş Tarihi/Received Date: 18.04.2024 – Kabul Tarihi/Accepted Date: 21.06.2024

Atıf İçin/For Cite: BAŞERER BERBER Z., “Özgeciliğin Ortaya Çıktığı Durumların Değerlendirilmesi”,
Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 2024;23(92):1685-1697

<https://doi.org/10.17755/esosder.1470289>

License: [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/)

1. GİRİŞ

İnsanın temel özelliklerinden biri, ihtiyaç sahibi olan herhangi birine yardım etme isteğidir. Yardım etme davranışı her zaman bireylere kişisel kazanç sağlamasa da ya da kişinin kendisine büyük bedeller ödetse de gerçekleştirilmektir. Hobbes' a göre bu durum, insanın yaygın bencil doğasını geçersiz kılan ve bunları kontrol eden sosyal normların ebeveynler aracılığı ile edinilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Bu bakış açısına göre yardım davranışları, ebeveynlerin çocuklarına ahlaki normları öğretmesi veya başkalarına iyi davrandığı için çocuklarını ödüllendirmesi gibi kültürel uygulamalardan kaynaklanmaktadır. Rousseau bakış açısında ise bireylerin yardım davranışları sadece sosyal normlara bağlanmamaktadır. Bunun yanında başkalarını önemsemeye yönelik temel eğilimlere sahip olmanın da önemli olduğu ifade edilmektedir (Warneken, 2013, s. 1). Öte yandan, yardım etme davranışına yönelik yaklaşımlar sadece bunlarla da sınırlı kalmamaktadır. Yardım etme davranışını öğrenme, sosyal ve kişisel standartlar ile uyarılma ve duygulanım olmak üzere üç tür mekanizmayla açıklayan yaklaşımlar bulunmaktadır.

Öğrenme yaklaşımları, yardım etme davranışını edimsel koşullanma ve sosyal öğrenme teorilerinden faydalanarak açıklamaktadır. Bireylerin yardım etme becerilerini nasıl edindiklerini ve bu becerilerin başkalarına fayda sağlamak için neden kullanılması gerektiğine ilişkin inançları ile ilgili bilgi sunmaktadır (Grusec ve ark. 2002). Sosyal ve kişisel standartlar yaklaşımı, yardım etme davranışını sosyal sorumluluk ve karşılıklılık gibi normların, insanların olumlu öz imajlarını korumaya veya ideallerine ulaşmaya ve kişisel ihtiyaçları karşılamaya odaklanarak açıklamaktadır (Dovidio 1984; Omoto & Snyder, 1995). Uyarılma ve duygulanım yaklaşımları ise duygunun olumlu sosyal eylemi motive etmede önemli bir rol oynadığını kabul etmektedir. Bu yaklaşıma göre duygulanım birçok potansiyel yardım durumunun temel unsurudur. İnsanların belirli bir amaca ulaşmalarına yardımcı olacak şekilde ya kişinin kendi durumunu iyileştirmek (egoist motivasyon) ya da bazı durumlarda başka bir kişinin refahını iyileştirmek (özgeci motivasyon) gibi durumlarda motive olduklarına dair yol gösterici bir prensibi paylaşmaktadır (Penner vd., 2005, s.367-368). Bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere yardım etme davranışının öğrenme, sosyal normlar, kişisel standartlar ve duygusal tepkiler gibi çeşitli mekanizmalar aracılığıyla şekillendiğini söylemek mümkündür. Bu nedenle bazen kendi durumunu bazen de başkasının durumunu iyileştirmek adına yapılan her yardım etme davranışını özgeci davranış olarak nitelendirmek yanlıştır. Çünkü kişinin kendi durumunu iyileştirmek için yaptığı her yardım davranışı kişinin sadece kendisine yönelikken özgeci davranışta başkasının durumunu iyileştirmek esastır.

Yardım etme davranışının özgeci olup olmadığını belirlemek için kişinin motivasyonunu ve niyetini anlamak gerekir. Ancak pek çok çalışmada yardım etme davranışı ile özgeci davranış terimleri sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılmaktadır. İki terimin bu şekilde kullanılması kavramsal yanlış anlaşılmalara neden olabilmektedir. Çünkü yardım etme davranışı çeşitli nedenlerden kaynaklanabilirken, özgecil olarak adlandırılan davranış belirli ve spesifik olarak tanımlanmış durumlar altında gerçekleşmektedir (Bar-Tal, Raviv & Leiser, 1980, s.519). Daha açık bir ifade ile bir yardımın gerçekten özgecil olup olmadığını anlayabilmek için yardım edenin herhangi bir kişisel fayda aramadan yalnızca başka bir kişinin refahını gözeterek motive edilip edilmediğine bakmak gerekmektedir. Örneğin; başka bir kişiye yardım, yardım eden kişi için beklenen bir fayda sağlamıyorsa bunun tamamen özgecil olduğu söylenebilmektedir (Stukas & Clary, 2021, s.8). Böylece her yardım etme davranışının özgeci olduğunu söylemek yanılgıya düşmeye neden olmaktadır. Bu yanılgıların önlenmesi için oluşturulmuş olan çalışma, yardım davranışından farklı olan özgeci davranışın ne olduğu ve hangi durumlarda ortaya çıktığı konusunu detaylı olarak ele almak amacıyla oluşturulmuştur. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde bazı çalışmalarda (Dovida, 1984; Kahana vd. 2013; Stukas & Clary, 2012) yardım davranışı ile özgeci davranışın birlikte ele alındığını, bazı

çalışmalarda (Parret, 2023) ise özgeciliğin çeşitli değişkenlerle olan ilişkisine nicel çalışma yöntemleri kullanılarak bakıldığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte özgeci davranışla ilgili görüşme yöntemlerinin kullanıldığı nitel çalışmalar (Swank, Ohrt & Robibson, 2013) da mevcuttur. Öte yandan özgeciliğin doğası ve özgeciliğin ne olduğuna dair (Fehr & Fischbacher, 2003; Kerr, Godfrey-Smith, & Feldman, 2004; Khalil, 2004) derleme çalışmaları da bulunmaktadır. Ancak bu çalışmalarda özgeciliğin ortaya çıktığı durumlar ya ele alınmamış ya da yüzeysel bir şekilde açıklanmıştır. Bu çalışmalar içinde yer alan boşluğu doldurmak ve literatürde eksik kalan noktaları tamamlayabilmek için derleme niteliğinde bir çalışma planlanmıştır. Çalışmanın derleme niteliğinde olmasının temel sebebi bir araştırma problemine odaklanması yerine konu başlığını ele alması ve yazarın yapılan çalışmaları kendi birikimleri doğrultusunda ilişkilendirmesindedir (Aydoğdu, Karamustafaoğlu & Bülbül, 2016, s. 556-557). Dolayısıyla yapılan bu çalışmada, özgeciliğin ne olduğu, bireylerde özgeciliğin nasıl geliştiği ve gelişimini etkileyen faktörlerin neler olduğu üzerinde durularak özgeciliğin ortaya çıktığı durumlar örneklerle anlatılmıştır.

2. ÖZGECİLİK

Özgeciliği tanımlamak kültür, değer ve kişisel deneyimlere göre farklılık göstermektedir. Çünkü her bir tanımlama farklı bir bakış açısından hareket edilerek ortaya çıkmaktadır. Terimi ilk kullanan Auguste Comte (1852) özgeciliği bazı sosyal davranışların başkalarına fayda sağlamak için bencilce motive edilmesi şeklinde açıklarken, Dawkins (1976, s. 4) özgeciliği bir varlığın kendi pahasına başka bir varlığın refahını artıracak şekilde davranması olarak açıklamış ve özgeciliği yalnızca eylemin sonuçlarına dayandırmıştır. Bununla birlikte Underwood ve Moore (1982, s. 7) özgeciliği başkasına kendisinden daha fazla fayda sağlama niyetiyle yapılan davranışlar olarak tanımlarken; Krebs (1982, s. 55) “birinin başkasının iyiliği için kendi refahını feda etme istekliliği” olarak ifade etmiştir. Bu tanımlamalardan anlaşılacağı üzere Comte’dan bu yana, pek çok yazar, özgeciliği ödül beklentisi olmadan gönüllü olarak bir başkasına fayda sağladığı konusunda hemfikir olmuşlardır (Berkowitz, 1972; Krebs, 1970). Ancak özgecilikle ilgili olarak en kabul edilir tanımlama, başkasının çıkarlarını desteklemek şeklinde ifade edilebilir (Scott & Seglow, 2007, s. 39).

Günümüzde özgecilik kavramı çeşitli disiplinlerde incelenmekte ve farklı kullanımları bulunmaktadır. Bu kullanımlar genellikle davranışsal, motivasyonel ve evrimsel düzeylerde ele alınmaktadır.

Davranışsal anlamda özgecilik, herhangi bir ödül beklentisi olmayan, diğer insanlara fayda sağlayan bir eylemi ifade etmektedir (Musick & Wilson, 2008). Dolayısıyla davranışsal anlamda özgecilik “bir kişinin başka bir kişiye veya bir grup insana fayda sağlayacak şekilde hareket etmesiyle ortaya çıkan” olumlu sosyal davranışa oldukça yakındır (Snyder & Dwyer, 2013, s. 467). Davranışsal anlamda özgecilikte bulunan kişi yardım alan kişinin durumunu iyileştirmeyi amaçlamakta ve yaptığı şeyi mesleki zorunluluktan dolayı yapmamaktadır (Bierhoff, 2002). Bu nedenle davranışsal özgecilik, sosyal ilişkilerde empati, cömertlik ve yardımlaşma gibi önemli rolleri de beraberinde getirmektedir. Motivasyonel anlamda özgecilik ise, bir davranışın, “ancak ve ancak başka bir organizmanın iyiliğine yönelik nihai bir arzu tarafından motive edilmesi” durumunu ifade eder (Stich, 2007, s. 270). Dolayısıyla egoizmin tam tersi olup bir kişinin başka bir kişinin iyiliğini gerçekten önemseydiği için eylemin gerçekleştirilmesi söz konusudur (Batson vd. 2002; Elster, 2006). Bu durum bireyin kendi mutluluğunu ve başarısını, başkalarının mutluluğu ve başarısıyla eşit derecede önemseydiği tutumla ilişkilidir.

Davranışsal ve motivasyonel özgecilikten farklı olarak evrimsel anlamda özgecilik diğer organizmaların yararı için kişinin kendisini feda etmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu

tanımda dikkat edilmesi gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki özgeci eylemi gerçekleştiren kişinin kayıp yaşaması ve yapmış olduğu eylemin aynı anda diğer kişilere fayda sağlamasıdır. Burada esas olan özgeci eylemi gerçekleştiren kişinin sadece kayıp yaşaması ya da alıcının tek başına fayda sağlaması değildir. Önemli olan eylemi gerçekleştiren ile alıcının aynı anda söz konusu durumun içinde bulunmasıdır. İkincisi ise, eylemi gerçekleştiren kişinin alıcının diğer kişilerle olan yararını artırmak için kendine yarar sağlayacak eylemlerin bir kısmından feragat etmesi, bireysel organizmaların uygunluğunun, bu davranışların bir sonucu olarak değişebilecek bir şey olmasıdır (Ramsey, 2016, s. 123).

Bir eylem evrimsel anlamda özgeci olabilirken, motivasyonel açıdan özgeci olmayabilir. Örneğin, yalnızca kendi güvenliği için motive olan bir kişi, kendini korumak adına kale yapmak isteyebilir. Ancak kale, gruptaki herkesi yırtıcı hayvanlara karşı savunma sağlamış olmaktadır. Bu birey özgecil bir motivasyona sahip değildir. Ancak eylemi, kişinin ait olduğu grup üyelerinin üreme başarısını arttırdığı için evrimsel açıdan özgeci olduğunu söylemek mümkündür (Radovanović, 2019, s. 128).

Sonuç olarak gerek davranışsal gerek motivasyonel gerek ise evrimsel anlamda özgeciliğin koşullar ve amaçlar ne olursa olsun bir başkasının iyiliğine yönelik bir eylemi içinde barındırdığı ifade edilebilir. Ancak bu durum tüm bireylerde özgeciliğin olup olmadığını net olarak açıklamamaktadır. Çünkü her bir bireyde özgeciliğin gelişimi ve bu gelişimi etkileyen faktörler farklılık göstermektedir.

2.1. Bireylerde Özgeciliğin Gelişimi

Özgecilik, genellikle çocukluk ve ergenlik döneminde başlayan, ancak yaşam boyu gelişmeye devam eden bir özelliktir. Temelde, bireyin kendi ihtiyaçlarından ziyade başkalarının ihtiyaçlarına ve refahına değer vermesini ifade eder. Özgecilik, bireyin kişilik gelişimi, sosyal etkileşimler, kültürel faktörler ve deneyimler gibi birçok faktörden etkilenmektedir. Bu nedenle bireylerde özgeciliğin gelişimi farklı kuramlar tarafından farklı şekillerde açıklanmaktadır.

Nitekim özgeciliğin gelişimine ilişkin bilişsel teoriler, bireylerde özgeciliğin gelişimini bilişsel yapıdaki gelişimle doğru orantılı olduğunu savunmaktadır. Konuyla ilgili olarak Eisenberg vd. (1991, s. 850) ergenlik döneminde toplum yanlısı akıl yürütmedeki cinsiyet farklılıkları ve ahlaki akıl yürütme ile olumlu sosyal davranış ve empatiyle ilgili duygusal tepkiler arasındaki ilişkileri boylamsal açıdan bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmada çocukların başkalarının bakış açılarını anlama becerileri geliştirdikçe özgeciliği bilişsel olarak öğrendiklerini öne sürmüşlerdir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasının temel sebebi bilişsel gelişimin, beyin ve sinir sistemlerinin olgunlaşmasıyla bireyin çevresine uyum sağlamasına yardımcı olarak, bireyin mantıklı bir şekilde düşünmesini, çevresindeki olgu, olay ve nesnelere ilişkin bilgileri örgütlemesiyle açıklamak mümkündür (Eroğlu, 2023, s.70). Özgeciliğin gelişmesi bireylerin bilişsel yeteneklerinin artmasına, başkalarını anlamasına, empati kurmasına ve yardım etme davranışlarını sergilemelerine yardımcı olmaktadır. Akademik ortamın bilişsel gelişimin ana odak noktası olduğu göz önüne alındığında okul, bireylerin özgecil niteliklerini öğrenmeleri ve geliştirmeleri için fırsat sağlamaktadır (Swank, Limberg, & Liu, 2020, s. 35).

Bireylerde özgeciliğin gelişiminin gen aktarımı ile ilişkili olduğunu savunan görüşler de bulunmaktadır. Bu çerçevede birey dünyaya gözünü açtığı andan itibaren sahip olduğu genler aracılığıyla özgecil davranış geliştirme potansiyeli bulunmaktadır (Warneken & Tomasello, 2009, s.457). Ancak, genlerin özgecilik üzerinde etki gösterdiği konusu tam olarak net değildir. Konuyla ilgili yapılan çalışmalar (Wendland vd., 2006; Ratner & Way, 2013) incelendiğinde genetik çeşitliliğin kişinin başkalarına yardım etme kararını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Bu ise bireyin sahip olduğu genetik özelliklerinin özgeci davranış

sergilemesine katkıda bulunduğuna işaret etmektedir. Özgeciliğin gelişiminde genetik etkinin yanında psikolojik ve sosyal öğrenmenin de etkisi oldukça önemlidir. Sosyal öğrenme teorine göre özgecil davranışlar sosyalleşme sürecinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Çocukluğun erken dönemlerinde ilk özgecil davranışlar arasında yiyecek ve oyuncakların kardeşler ve başkalarıyla paylaşılması yer almaktadır. Daha sonraki yaşlarda başka bir üyeye yardım etmek, özellikle küçük kardeşler ve çocuklarla ilgilenmek ve başkalarına birçok şekilde yardım etmek öğretilmekte ve bu davranışlar sergilendiğinde takdir edilerek pekiştirilmektedir. Bu ise özgecil davranışların aile üyeleri ve toplum tarafından öğretilir olduğunu göstermektedir (Ersanlı & Doğru Çabuker, 2015; Skinner, 1969).

Bilişsel öğrenme kuramına göre özgeciliğin gelişiminde etkili olan faktör, çocukların çevrelerinde rol aldıkları modeller şeklinde ortaya koyulmaktadır. Yaşamın ilk yıllarında çocuklar genellikle aileleriyle, komşularıyla ve okullarda zaman geçirmektedirler. Tüm bu durumlar genellikle onlara özgeci davranış gibi sosyal yanlısı davranış geliştirmelerini sağlamaktadır. Çünkü çocuk ailede gördüğü özgeci davranışı model alarak kendi hayatına uyarlayabilmektedir (Piaget, 2013).

Erikson'un psikososyal gelişim teorisine göre anne, baba veya anne ve babanın yerine geçen üçüncü kişilerin bebeklik döneminde bebeğin isteklerini yerinde ve zamanında gerçekleştirmek için gösterdikleri fedakâr davranışların etkili olmasıdır. Burada çocuk özgecil davranışla ilk temasını sağlar ve ileride nasıl davranması gerektiğine yön verir (Erikson, 1950). Bu ise özgeci davranış gelişiminin bebeklikten itibaren oluştuğunu göstermektedir. Özgeciliğin gelişiminde psikolojik ve sosyo-kültürel etkilerin yanında çevresel faktörler de oldukça önemli bir yer tutmaktadır.

Çevresel faktörler, ailede, okulda, toplumda öğrenilen değerler ve normları ele almaktadır. Bu faktörler bireyin özgecilik davranışlarını şekillendirmesi ve geliştirmesinde belirleyici olabilmektedir. Nitekim bireylerdeki özgeciliğin gelişimini, bebeklikten okul öncesine kadar gelişimsel bir sıra şeklinde dört aşamadan oluştuğunu belirten görüşlerde de bu durum görülmektedir. Bu görüşe göre bebeklerin özgecil eğilimleri sırayla çevre ile etkileşim isteği, amaçlarını gerçekleştirme çabası, başkalarının sıkıntılarına tepki geliştirme ve normatif tavır geliştirme şeklinde dört aşamalı bir süreçten geçmektedir. Sürecin ilk aşaması, bebeklerin çevreleriyle etkileşime girmek istemeleridir. Burada vurgulanmak istenilen şey başkalarıyla ilişki kurma ve etkileşimde bulunma eğiliminin doğuştan gelmesidir. Bu süreç, bebeklerin başkalarının varlığına ve etrafındaki dünyaya dikkat etme isteğiyle başlamaktadır. İkinci aşama bebeklerin çevrelerindeki olaylara tepki verme ve kendi amaçlarını gerçekleştirme çabalarıdır. Bu süreçte bebekler kendi ihtiyaçlarını karşılama ve çevrelerini keşfetme arzusuyla ilgilenmektedirler. Nitekim, bir oyuncak almak veya bir nesneye ulaşmak için çaba gösterme davranışları bu aşamada ortaya çıkmaktadır. Üçüncü aşama, artık bebeklerin başkalarının sıkıntılarına tepki geliştirmeye başladıkları aşamadır. Bu aşama bebeklerin empati yeteneklerinin gelişmeye başladığı dönemi göstermektedir. Bebekler, başkalarının acı çektiğini gördüklerinde veya duyduklarında rahatsızlık hissetmekte ve bu kişileri rahatlatma eğiliminde olurlar. Son aşama ise bebeklerin bazı davranışları iyi, zorunlu, yanlış gibi atıflar yaparak yardım etme davranışına karşı normatif bir tavır takındıkları aşamadır. Burada bebekler sosyal normları ve toplumsal beklentileri algılamaya başlarlar. Yardım etme davranışının ne zaman uygun olduğunu ve nasıl yapılması gerektiğini öğrenerek özgeci davranış geliştirirler (Dahl & Paulus, 2019, s. 11-13).

Özgeciliğin gelişmesinde din faktörü de bulunmaktadır. Bu durumu sosyal teoriler özgeciliği, sosyal dengeyi ve hayatta kalmayı sürdürmek için gerekli olan ahlaki davranışın bir parçası olarak açıklamaktadır. Burada esas olan şey karşılıklı destek ve yardımlaşma davranışlarının sosyal sistemin devamlılığı için gerekli olmasıdır (Dubeski, 2001).

Çocukluktan itibaren bireylere, Tanrı'yı memnun etmek için bir dizi ahlaki ve olumlu sosyal davranış öğretilmektedir. Tanrı'nın öfkesinden duyulan korku ve bunun sonuçlarına vurgu yapılmaktadır. Bu korku, çocukların sosyal davranışlarının şekillenmesinde ve aynı zamanda sosyal ahlaki standartları sağlamlaştırarak belirli sosyal pekiştirmeleri sağlayabilmesinde etkilidir (Skinner, 1969).

Özgeciliğin gelişmesinde etkili olan din faktörünün yanı sıra kültür de oldukça önemlidir. Kültür, insanın toplumun bir üyesi olarak edindiği bilgi, inanç, sanat, hukuk, ahlak, gelenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür. Özgecilik, kültürün çıkması için bir ön koşuldur. Çünkü kültürün gelişebilmesinde iş birliğini yani özgeciliği geliştirmek gerekmektedir. Kültür özgecilik ile ilgili kavramları genişletmektedir. Akrabalık ve grup düzeyinin ötesinde gerçekleştirilen özgeci davranışlar kültürel etkilerle açıklanabilmektedir. Sadece biyolojik akraba olmak her zaman duygusal bağlar yaratmayabilir. Önemli olan bireyler arasındaki bağıdır. Kültür, toplumdaki, ülkedeki veya dindeki tüm üyeleri kardeş olarak göreyerek akrabalığın biyolojik anlamını daha geniş bir perspektife genişletebilir. Bireylere kendi akrabalarımız gibi başkalarına saygı duymayı ve yardım etmeyi öğretmektedir. Aynı zamanda üyeler arasındaki bu tür davranışların esas olarak toplum yanlısı ve toplumdaki istikrar ve barışı korumak için önemli olmasını bekleyerek karşılıklı fedakarlığı da teşvik etmektedir (Allison, 1992; Madsen vd., 2007). Örneğin; önemsenen bir amaç için kâr amacı gütmeyen bir kuruluş başlatmak, ortak dini gruptaki kişilere eşya bağışlamak, mahallenin parkındaki çöpleri toplamak gibi durumlar kültürün özgeci davranış üzerindeki etkisini göstermektedir.

İnsanlarda özgeciliğin gelişmesinde medyanın da etkisi vardır. Yazılı medya, filmler ve televizyon, çocuklarda özgecil davranışların gelişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü çocuklar hikayelerden ve filmlerden büyük oranda etkilenmektedirler. Sosyal modelleme teorisini takip eden çocuklar, özgecil davranışların toplum tarafından oldukça takdir edildiğini ve çok küçük yaşlardan itibaren bu tür davranışları taklit etmeye çalışabileceklerini anlayabilmektedir (Mathew vd., 2016, s. 53).

Özgeciliğin gelişiminde pek çok faktörün etkili olduğu görülmektedir. Ancak özgeciliğin her bireyde somut bir şekilde ortaya çıkması farklı durumlara bağlı bir şekilde olmakta ve bu da kendi içinde çeşitlilik göstermektedir. Sonuç olarak olumlu sosyal bir davranış olan özgeci davranışın yaşamın erken dönemlerinde ortaya çıktığı ve bunun insanın doğduğu andan itibaren biyolojik, psikolojik ve sosyal doğası tarafından desteklenerek ilerlediğini söylemek mümkündür.

2.2. Özgeciliğin Ortaya Çıktığı Durumlar

Daha önce de ifade edildiği üzere özgecilik çeşitli durumlarda ortaya çıkmaktadır. Bu durumları birincil grup, ikincil grup ve üçüncü grup şeklinde ayırmak mümkündür.

Birincil grup üyeleri genetik, sosyal veya her ikisi açısından yakından ilişkili olan grupları temsil etmektedir. Grubun hayatta kalması ve refahı için her bir üye birbirlerini destekleme eğilimi göstermektedir. Bu grubun üyeleri, diğer üyelere karşı özgeci davranma ve diğer üyeler için eşyalarını ve hatta hayatlarını feda etmeye hazırdır. Bu özgeci davranışların bir kısmı doğuştan, bir kısmı ise öğrenilmiş olarak kendini göstermektedir (Gaulin & McBurney, 2004; Darlington, 1978; Trivers, 1971). Bu grupta aile üyelerini ve sevdiklerini özverili bir şekilde destekleyerek veya onlar adına kişisel fedakarlıklar yapılarak gerçekleşen özgecilik vardır. Genel olarak değerlendirildiğinde bireylerin eş veya akrabaları söz konusu olduğunda özgecilik düzeylerinde artış görülmektedir. Bunun en temel sebebi, organizmanın kendi genetik kopyasını korumaya çalışması veya organizmanın yakın akrabaları tarafından aktarılan ortak genleri dikkate almasıdır. Genetik olarak kendisine akraba olan bir başkasını koruyarak kendi genlerini bir sonraki nesle aktarmak söz konusudur. Bu tür özgeci davranışa

örnek olarak ‘ebeveyn yatırımı’ verilebilir. Burada bir birey, yavrularına bakarak kendi güvenliğini riske atar veya gelecekteki doğurganlığını sınırlandırabilir (Ashton vd., 1998). Bu grubun üyeleri örneğin pastayı yemeyi çok istemesine rağmen pastanın son dilimini sevdiği kişinin yemesine izin verebilir, üzerinde sadece tişört olsa bile hava soğukken kazağını partnerine verebilir, kronik rahatsızlığı olan bir akrabanın bakımını üstlenebilir, çocuğunun eğitimi için ikinci bir işe girebilir, kardeşine kan veya organ bağışında bulunabilir.

Birincil grup çekirdek grup, samimi grup ve yakından ilişkili grup olmak üzere üç alt gruptan oluşmaktadır. Çekirdek grup, insan ilişkilerinin en temel grubudur. Bu grup iki tür üyeden oluşmaktadır. Bunlar; tek yumurta ikizleri, ebeveyn/çocuk ve kardeşler gibi genetik olarak ilişkili üyeler ve genetik olarak ilişkili olmayan üyelerdir. Yani grup üyeleri ya genetik olarak akrabadır ya da kendileriyle veya kardeşleriyle genetik olarak akraba olan yavrular üretme yeteneğine sahiplerdir (Ma, 2017). Samimi grup ise genetik olarak ilişkili olmayan en iyi arkadaşlardan ve yakınlardan oluşan gruptur. Bu grubun oluşumu araçsal ve karşılıklıdır (Buss, 2008, s. 283). “Arkadaşlık ve akrabalık, aynı ilişkide melez biçimde var olabilen ancak davranış açısından farklı sonuçlar doğuran iki psikolojik sistemdir” (Huruschka, 2010, s. 103). Yakından ilişkili grup ise genetik olarak ilişkili olmayan çoklu grup (dini grup, siyasi parti, çıkar grupları) ile genetik olarak ilişkili olmayan bireysel gruptur (öğretmen/öğrenci, lider/takipçi gibi).

Özgeciliğin ortaya çıktığı ikincil grup, kendi içinde üç alt gruptan oluşur. Bunlar; az ilgili grup, yabancı grup ve düşman gruptur. İkincil grubun üyeleri daha az yakından ilişkili ya da bazen olumsuz ilişkilidir. Genel olarak günlük olaylarda veya hayatta kalma gibi kritik olaylarda birbirlerine daha az destek olurlar. Sosyal davranışları sosyal normlardan, ahlaki değerlerden ve geleneksel doktrinlerden etkilenmektedir. İkincil grubun alt grubu olan az ilgili grup, tanıdıklardan/ortak arkadaşlardan (örneğin komşu, sınıf arkadaşı, çalışma arkadaşı ve ortak arkadaş) oluşmaktadır. Bu alt grup, yakından ilişkili gruptaki genetik olarak ilişkili olmayan alt grupların bir uzantısıdır. Bu alt grubun üyeleri araçsal ve karşılıklı bir şekilde etkileşime girmektedir. Etkileşim değerleri, birincil gruptaki üyelerle karşılaştırıldığında genellikle hafiftir. Başka bir ifade ile birbirleri için yüksek maliyetli fedakarlıklar yapmaya da daha az isteklidirler. Yabancı alt grup, kendi içinde elit ve dezavantajlı grup üyelerinden oluşmaktadır. Elit grup üyeleri algıda yüksek bir sosyal statüye sahip olan kişilerken, dezavantajlı grup üyeleri ise günlük etkileşimlerde öncelik verilmesi gereken kişilerden oluşmaktadır (Leeds, 1963, s.235-236). Örneğin herhangi birisine kapıyı açık tutmak, hareket kabiliyeti kısıtlı insanlara yiyecek dağıtmak, birinin kıyafetine iltifat etmek, hamile bir kişiye otobüste oturması için yer vermek, aşevlerinde gönüllü olarak çalışmak, bastonla yürüyen yaşlı bir yetişkinin karşıdan karşıya geçmesine yardım etmek gibi. Öte yandan düşman alt grup ise düşmanları veya sevilmeyen insanları içermektedir. Bu grupta yer alan insanlar duygusal açıdan daha az yakın olan ve günlük etkileşimlerde veya kritik olaylarda karşı tarafa daha fazla zarar verebilen kişilerden oluşmaktadır. Buradaki insanlara en az düzeyde özgeci davranış sergilenmektedir (Leeds, 1963; Ma,2017).

Özgeciliğin ortaya çıktığı üçüncül grup ise, farklı bir türün üyelerini içeren ve genetik veya sosyal olarak daha az akrabalık ilişkileri olan gruplardır. Genel olarak, kritik yaşam veya ölüm olayları sırasında bu grupta yer alan insanlara daha az değer verilmekte ve özgeci davranılmaktadır.

Özgeciliğin ortaya çıktığı durumlar birincil, ikincil ve üçüncül grup şeklinde ele alındığında genel olarak bireylerin kişiler üzerinde yaratmış olduğu samimiyet durumuna ilişkin bir şekilde özgeciliğin ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Ancak özgeciliğin ortaya çıkmasında yaşanan zaman da oldukça etkilidir. Örneğin, bir kişinin mektup yazmasına yardım etmek geçmişte basit bir özgeci davranış örneği olabilirken, günümüzde birinin bir e-

posta mektubu taslağı hazırlamasına yardım etmek de özgeci davranış olarak ifade edilebilmektedir (Mathew vd., 2016, s. 56). Nitekim sosyal inşacılık kuramında bu durum gerçekliğin sosyal olarak inşa edilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Farkında olunan tüm olgular, depolanmış gerçekliğin ya da var olan gerçekliğin bir parçasıdır. Birey bu bilgiyi ailesinden, büyüklerinden, aldığı eğitimden, izlediği filminden, okuduğu kitaplardan kazanmaktadır. Daha sonra birey, kendi anlayışı ve öğrendikleri doğrultusunda, ilişkilendirildiği gerçek hakkında öznel bir bakış açısı geliştirmektedir. Bu şekilde özgecil davranış aslında depolanan gerçekliğin veya üyeleri tarafından bir nesilden diğerine aktarılacak olan mevcut gerçekliğin parçalarını oluşturmaktadır (Piliavin & Charng, 1990; Leeds-Hurwitz, 2009). Sosyolojik teorilere göre ise bu durum bireyin diğer üyelerle birlikte yaşamak, toplumsal dengeyi sürdürmek için bir dizi kural, ahlak ve karşılıklı yardımlaşma davranışını içermektedir (Dubeski, 2001).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma ile başkalarının iyiliği için kendi çıkarlarını, rahatını veya güvenliğini göz ardı ederek yapılan davranış veya tutumları ifade eden özgecilik kavramı, kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmada özgecilik kavramı farklı teori ve bakış açılarından hareketle incelenerek, bu davranışın kökenleri, gelişimi ve hangi durumlarda ortaya çıktığı hakkında detaylı bilgi sunulmuştur.

Yapılan çalışma sonucunda yardım etme davranışının her zaman özgecil olmadığı, yardım etme davranışının özgeci olup olmadığını belirlemek için kişinin motivasyonunu ve niyetini anlamanın önemli olduğu, yardım etme davranışının çeşitli nedenlerden kaynaklanabilirken, özgecil davranışın belirli ve spesifik motivasyonlar altında gerçekleştiği görülmüştür. Ayrıca özgeciliğin davranışsal (ödül beklentisi olmadan yapılan olumlu sosyal eylemleri), motivasyonel (diğer organizmaların iyiliğine yönelik arzu tarafından motive edilen davranışlar) ve evrimsel (diğer organizmaların yararı için kişinin kendisini feda etmesi) düzeylerde farklı şekillerde açıklandığı izlenmiştir. Bu durum, özgeciliğin sadece bireysel veya kültürel bir olgu olmadığını, aynı zamanda biyolojik ve evrimsel temellere dayanan bir kavram olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bununla birlikte yapılan çalışmada özgecilik, çocukluk ve ergenlik döneminde başlayan ve yaşam boyu gelişen bir özelliğe sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca bireylerde özgeciliğin gelişiminde bilişsel teorilerin, genetik bağın ve çevresel faktörlerin (aile, okul, toplum, din ve kültür) etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yapılan çalışmada, medya ve sosyal modellemenin de çocuklarda özgeciliğin gelişmesinde etkili olduğu konulmuştur. Bu durum, özgeciliğin gelişiminin bireyden bireye değişebileceğini göstermekle birlikte ortaya çıktığı durumların da bireyden bireye değişiklik gösterebileceğini işaret etmektedir. Nitekim birincil grup (aile ve yakın akrabalar), ikincil grup (arkadaşlar ve tanıdıklar) ve üçüncü grup (yabancılar) şeklinde farklı durumlarda ortaya çıkabilen özgecilik düzeyleri genellikle genetik ve sosyal bağlara bağlı olarak şekillenmektedir.

Sonuç olarak özgeciliğin kişinin kendi çıkarlarını bir kenara bırakarak başkalarına yardım etme isteğini ifade ettiğinden toplumsal bağları güçlendirmede, sosyal uyumu artırmada ve genel olarak toplumun refahını yükseltmede etkili bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü özgeciliğin ortaya çıktığı durumların artması, toplumsal bağların güçlenmesine, daha mutlu ve daha tatmin edici ilişkilerin yaşanmasına, toplumsal refahın artmasına, bireylerde daha yüksek memnuniyet duygusunun görülmesine ilişkin çeşitli olumlu sonuçlara yol açabilmektedir. Bu nedenle özgeciliğin ortaya çıktığı durumları değerlendirmek, bireylerin ve toplumların davranışlarını daha iyi anlamak, daha doğru yönlendirmek ve geliştirmek için önem arz etmektedir.

Öneriler

1. Çalışmada okulun çocukların özgecil nitelikleri öğrenmeleri ve geliştirmeleri için fırsat sağladığına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle okullarda özgeciliği teşvik etmek amacıyla çocuklara ve gençlere empati, yardımseverlik ve sosyal sorumluluk bilinci kazandırmayı hedefleyen eğitim programları düzenlenebilir.

2. Çalışmada çocukların ailede gördüğü özgeci davranışı model alarak kendi hayatına uyarlayabildiklerinden bahsedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ailelerin, çocuklarına özgecilik değerlerini aşılama için olumlu rol model olma konusunda hassas davranmaları ve onların yardımsever davranışlarını teşvik etmeleri için toplumda bu tür davranışları hem destekleyen hem de ödüllendiren kurum ve kuruluşların daha rahat olarak ulaşılabilirliği (online veya yüz yüze çalışmalarla) sağlanabilir.

3. Çalışmada özgeci davranışlarının gelişmesinde medyanın oynadığı rol üzerinde durulmuştur. Bu nedenle medya aracılığıyla özgecilik davranışları teşvik edilebilir. Bunun için de televizyon programları, filmler, kitaplar ve sosyal medya platformları aracılığıyla yardımseverlik ve empati temaları işlenebilir.

4. Çalışmada kültürel ve dini kurumların özgeciliğin gelişmesinde etkili olduğuna da değinilmiştir. Dolayısıyla bu kurumlar aracılığıyla özgecilik değerlerini vurgulayan ve teşvik eden etkinlikler düzenlenebilir.

5. Çalışmada özgeciliğin gelişiminde psikolojik etki de ele alınmıştır. Özgeciliğin genellikle çocukluk ve ergenlik döneminde başladığı göz önüne alındığında çocukluk ve ergenlik döneminde olan bireylere özgecilik davranışlarının gelişimini desteklemek için psikolojik destek ve danışmanlık hizmetleri sunulabilir.

Yapılan çalışmaya ilişkin sunulan bu öneriler, bireylerde ve toplumda özgecilik davranışlarını artırarak, daha güçlü toplumsal bağlar, daha rahat sosyal uyum ve daha yüksek toplumsal refah düzeyi elde etmeye yönelik adımlar olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Allison, P. D. (1992). *How culture induces altruistic behavior*. University of Pennsylvania.
- Ashton, M. C., Paunonen, S. V., Helmes, E., & Jackson, D. N. (1998). Kin altruism, reciprocal altruism, and the Big Five personality factors. *Evolution and Human Behavior*, 19 (4), 243-255. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1090513898000099>
- Aydoğdu, Ü. R., Karamustafaoğlu, O. & Bülbul, M. Ő. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı doküman analizi örneği. *Dicle University Journal of Ziya Gokalp Education Faculty*, (30), 556-565. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/786633>
- Bar-Tal, D., Raviv, A., & Leiser, T. (1980). The development of altruistic behavior: Empirical evidence. *Developmental Psychology*, 16(5), 516-524. <https://sci-hub.se/10.1037/0012-1649.16.5.516>
- Batson, C. Daniel, Nadia Ahmad and Jo- Ann Tsang (2002), Four Motives for Community Involvement, *Journal of Social Issues*, 58 (3), 429-445. <https://www.baylor.edu/content/services/document.php/25043.pdf>
- Berkowitz, L. (1972), "Social Norms, Feelings, and Other Factors Affecting Helping and Altruism" in L. Berkowitz (ed.) *Advances in Experimental Social Psychology*, 6, 63-108, San Diego, CA: Academic Press
- Bierhoff, H. W. (2002), *Prosocial Behaviour*, London: Psychology Press
- Buss, D.M. (2008). *Evolutionary Psychology: The New Science of the Mind*. Boston, MA: Pearson Education.
- Comte, A.(1852) *The Catechism of Positive Religion*. Trans. R. Congreve. London: Chapman, 1858. Google Book Search.
- Dahl, A., & Paulus, M. (2019). From interest to obligation: The gradual development of human altruism. *Child Development Perspectives*, 13(1), 10-14. <https://srcd.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/cdep.12298>
- Darlington Jr, P. J. (1978). Altruism: Its characteristics and evolution. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 75(1), 385-389. <https://europepmc.org/backend/ptpmcrender.fcgi?accid=PMC411253&blobtype=pdf>
- Dawkins. R. (1976). *The selfish gene*. Oxford: Oxford University Press.
- Dovidio, J.F. (1984). *Helping behavior and altruism: an empirical and conceptual overview*. In *Advances in Experimental Social Psychology*, ed. L Berkowitz, vol. 17, pp. 361-427. New York: Academic
- Dubeski, N. (2001). Durkheim's altruism as the source of his social holism: A discussion of the viability of a social basis for moral principles. *Electronic Journal of Sociology*, 5, 3. <https://epe.lac-bac.gc.ca/100/202/300/ejofsociology/2002/v06n04/dubeski.html>
- Eisenberg, N., Miller, P. A., Shell, R., McNalley, S., & Shea, C. (1991). Prosocial development in adolescence: A longitudinal study. *Developmental Psychology*, 27, 849-857. <https://sci-hub.se/https://doi.org/10.1037/0012-1649.27.5.849>
- Elster, J. (2006), "Altruistic Behaviour and Altruistic Motivations" in Serge-Christophe Kolm and Jean Mercier Ythier (eds.), *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, 1, Amsterdam: Elsevier, 183-206.
- Erikson, E. H. (1950). *Childhood and society*. New York: Norton.

- Eroğlu, M. (2023). Çocukluk Döneminde Bilişsel Gelişim: Piaget ve Vygotsky'nin Bilişsel Gelişim Kuramlarının İncelenmesi ve Karşılaştırılması. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6(1), 69-77. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2981783>
- Ersanlı, K. & Doğru Çabuker, E. (2015). Diğerkamlik ölçeğinin psikometrik özellikleri, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 14 (52), 43-53. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/70610>
- Fehr, E., & Fischbacher, U. (2003). The nature of human altruism. *Nature*, 425(6960), 785-791. https://www.researchgate.net/publication/9042569_The_Nature_of_Human_Altruism
- Gaulin, S.J.C. & McBurney, D. H. (2004). *Evolutionary Psychology*. Upper Saddle River, NJ: Pearson.
- Grusec, J. E., Davidov, M., Lundell, L. (2002). *Prosocial and helping behavior*. In Blackwell Handbook of Childhood Social Development: Blackwell Handbooks of Developmental Psychology, ed. PK Smith, CH Hart, pp. 457-74. Malden, MA: Blackwell Sci.
- Hruschka, D. J. (2010). *Friendship: Development, ecology, and evolution of a relationship*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Kahana, E., Bhatta, T., Lovegreen, L. D., Kahana, B., & Midlarsky, E. (2013). Altruism, helping, and volunteering: Pathways to well-being in late life. *Journal of aging and health*, 25(1), 159-187. <https://europepmc.org/backend/ptpmcrender.fcgi?accid=PMC3910233&blobtype=pdf>
- Kerr, B., Godfrey-Smith, P., & Feldman, M. W. (2004). What is altruism?. *Trends in ecology & evolution*, 19(3), 135-140. <https://petergodfreysmith.com/KerrGSFeldmanAltruismTREE.pdf>
- Khalil, E. L. (2004). What is altruism?. *Journal of economic psychology*, 25(1), 97-123. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0167487003000758>
- Krebs, D. (1982). Altruism-A rational approach. In N. Eisenberg (Ed.), *The development of prosocial behavior*. NY: Academic Press
- Krebs, D. L. (1970), Altruism - An Examination of the Concept and a Review of the Literature, *Psychological Bulletin*, 73 (4), 258-302. <https://www.proquest.com/openview/5d8f52f9226bf0222ef9c5ef181ff313/1?cb1=60977&pq-origsite=gscholar&parentSessionId=131K2RbD4QG9rtzlc8zF8Cj%2B7Fi%2ByIhlxrHG VnW0Dvw%3D>
- Leeds, R. (1963). Altruism and the Norm of Giving. *Merrill-Palmer Quarterly of Behaviour and Development*, 9 (3), 229-240. <https://www.jstor.org/stable/23082789?seq=4>
- Leeds-Hurwitz, W. (2009). Social Construction of Reality. In S. Littlejohn, & K. Foss (Eds.), *Encyclopedia of Communication Theory* (pp. 892-895). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Ma, H. K. (2017). The development of altruism with special reference to human relationships: A 10-stage theory. *Frontiers in Public Health*, 5(271), 1-14. <https://www.frontiersin.org/journals/public-health/articles/10.3389/fpubh.2017.00271/full>

- Madsen, E. A., Tunney, R. J., Fieldman, G., et al. (2007). Kinship and altruism: A cross-cultural experimental study. *British Journal of Psychology*, 98, 339-359. <https://lup.lub.lu.se/search/files/5315300/4091559.pdf>
- Mathew. K.J., Deepa, P.S., Karthick. S. ve Sakshi Rai. (2016). Evolution of Altruism in Humans, *International Journal of Social Science & Interdisciplinary Research (ISSIR)*, 5 (12), 45-65. https://www.researchgate.net/publication/312070513_EVOLUTION_OF_ALTRUISM_IN_HUMANS
- Musick, M. & Wilson, J. (2008), *Volunteers: A Social Profile*, Bloomington: Indiana University Press.
- Omoto, A. M. & Snyder M. (1995). Sustained helping without obligation: motivation, longevity of service, and perceived attitude change among AIDS volunteers. *J. Personal. Soc. Psychol.* 68, 671–87.
- Parrett, M. (2023). Gender differences in altruism and the price of altruism: evidence from restaurant tips. *Applied Economics Letters*, 30(8), 1097-1100. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13504851.2022.2036678>
- Penner, L. A., Dovidio, J. F., Piliavin, J. A., & Schroeder, D. A. (2005). Prosocial behavior: Multilevel perspectives. *Annu. Rev. Psychol.*, 56, 365-392. <https://www.annualreviews.org/docserver/fulltext/psych/56/1/annurev.psych.56.091103.070141.pdf?expires=1718005065&id=id&acname=ar-376620&checksum=0EC6CFD789F82FB444BFE7ED7531EC1C>
- Piaget, J. (2013). *Origin of Intelligence in the Child: Selected Works vol 3* (Vol. 3). Routledge.
- Piliavin, J.A., & Charng, H. (1990). Altruism; a review of recent theory and research. *Annual Review of Sociology*. 17, 27-65. <https://www.annualreviews.org/docserver/fulltext/soc/16/1/annurev.so.16.080190.000331.pdf?expires=1713441683&id=id&acname=ar-376620&checksum=9AEBE3BA8E22837DE9935AE33B94E04A>
- Radovanović, B. (2019). Altruism in behavioral, motivational and evolutionary sense. *Filozofija i društvo*, 30(1), 122-134. https://www.researchgate.net/publication/331658840_Altruism_in_behavioural_motivational_and_evolutionary_sense
- Ramsey, G. (2016). Can altruism be unified?, *Studies in History and Philosophy of Biological and Biomedical Sciences*, 56, 32-38. https://www.researchgate.net/publication/284344854_Can_altruism_be_unified
- Ratner, K. G., & Way, B. M. (2013). Unselfish genes? The quest to uncover genomic influences on prosocial behavior. *Social neuroscience*, 8(5), 397-399. <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/17470919.2013.832372?needAccess=true>
- Scott, N. & Seglow, J. (2007), *Altruism*, Open University Press, Berkshire: McGraw-Hill Education
- Skinner, B. F. (1969). *Contingencies of reinforcement: A theoretical analysis*. New York, NY: Appleton-Century-Crofts
- Snyder, M. & Patrick C. D. (2013), “Altruism and Prosocial Behaviour”, in Theodore Millon, Melvin Lerner and Irving Meiner (eds), *Handbook of Psychology, Volume 5: Personality and Social Psychology*, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., pp. 467–485.

- Stich, S. (2007). Evolution, altruism and cognitive architecture: a critique of Sober and Wilson's argument for psychological altruism. *Biology & Philosophy*, 22, 267-281. https://www.researchgate.net/publication/226927147_Evolution_altruism_and_cognitive_architecture_A_critique_of_Sober_and_Wilson's_argument_for_psychological_altruism#full-text
- Stukas, A. A., & Clary, E. G. (2012). Altruism and helping behavior. In V. S. Ramachandran (Ed.), *Encyclopedia of human behavior* (2nd ed., Vol. 1, pp. 100-107). Kiddlington, UK: Academic Press. https://www.researchgate.net/publication/315572104_Altruism_and_Helping_Behavior
- Swank, J. M., Limberg, D., & Liu, R. (2020). Development of the altruism scale for children: An assessment of caring behaviors among children. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 53(1), 34-43. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/07481756.2019.1667245>
- Swank, J. M., Ohrt, J. H., & Robinson, E. M. (2013). A qualitative exploration of counseling students' perception of altruism. *The Journal of Humanistic Counseling*, 52(1), 23-38. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/j.2161-1939.2013.00030.x>
- Trivers, R. L. (1971). The evolution of reciprocal altruism. *Q Rev Biol*, 46, 35-57. https://www.researchgate.net/publication/230818222_The_Evolution_of_Reciprocal_Altruism#full-text
- Underwood, B. & Moore, B. S. (1982). *The generality of altruism in children*. In N. Eisenberg (Ed.), *The development of prosocial behavior*. NY: Academic Press
- Warneken, F. (2013). The development of altruistic behavior: Helping in children and chimpanzees. *Social Research: An International Quarterly*, 80(2), 431-442. <https://dash.harvard.edu/bitstream/handle/1/12285465/The%20Development%20of%20Altruistic.pdf;sequence=1>
- Warneken, F., & Tomasello, M. (2009). The roots of human altruism. *British Journal of Psychology*, 100(3), 455-471. <https://bpspsychub.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1348/000712608X379061>
- Wendland, J. R., Martin, B. J., Kruse, M. R., Lesch, K. P., & Murphy, D. L. (2006). Simultaneous genotyping of four functional loci of human SLC6A4, with a reappraisal of 5-HTTLPR and rs25531. *Molecular psychiatry*, 11(3), 224-226. <https://www.nature.com/articles/4001789>